

ELITA TARAQQIYOTI VA TURKUMLASHUVI

Xoliyorova Nodira Abbos qizi
Mirzo Ulug'bek nomidagi
O'zbekiston Milliy Universiteti
Ijtimoiy fanlar fakulteti
Siyosatshunoslik yonalishi
3-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqola elita rivojlanishiga oid adabiyotlarni o'rganadi, mavjud tasniflash modellarini o'rganadi, tegishli metodologiyalarni taqdim etadi, empirik natijalarni muhokama qiladi va kelajakdagi tadqiqotlar va amaliy qo'llanmalar uchun tushunchalar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: elitani rivojlantirish, toifalash, iste'dodlarni aniqlash, tajriba, yuqori ishlash, ko'nikmalarni egallash, bilim qobiliyatlari.

Elita rivojlanishi deganda shaxslarning ma'lum bir sohada ishlashning alohida darajalariga nisbatan tizimli rivojlanishi tushuniladi. Elitalarni tasniflash shaxslarni ma'lum bir sohadagi yutuqlari, ko'nikmalari va tajribalari asosida aniqlash va tasniflashni o'z ichiga oladi. Ushbu maqola elitani rivojlantirish va toifalarga ajratish bo'yicha tadqiqotlarning hozirgi holati haqida to'liq ma'lumot berishga qaratilgan.

Elita rivojlanish nazariyalari: Bir nechta nazariyalar shaxslarning o'z sohalarida elita maqomiga qanday erishishini tushuntirishga harakat qilmoqda. Qasddan qilingan amaliyot nazariyasi ekspertlarning ishlashi uzoq vaqt davomida intensiv, yo'naltirilgan mashg'ulotlardan kelib chiqadi. Aksincha, iste'dodlarni rivojlantirish modeli tug'ma qobiliyatlarning kombinatsiyasini taklif qiladi va atrof-muhit omillari elita yutuqlariga hissa qo'shadi.

Tasniflash Modellarini: Elitalarni tasniflash ko'pincha mahorat darajasi, yutuq va bilim qobiliyatlari kabi bir nechta o'lchovlarni hisobga olishni o'z ichiga oladi. Ierarxik modellar shaxslarni ishlashiga qarab turli darajalarga ajratadi, doimiy modellar esa tajriba spektrini tan oladi. Ushbu modellarning kuchli va cheklovlarini tushunish aniq tasniflash uchun juda muhimdir.

Bo'ylama tadqiqotlar: Ajamdan elitaga qadar bo'lgan shaxslarning rivojlanishini kuzatadigan uzoq muddatli tadqiqotlar qimmatli tushunchalarni beradi. Ushbu tadqiqotlar ko'pincha sifatli va miqdoriy choralarni, shu jumladan intervyular, ishlashni baholash va psixologik baholashni qo'llaydi.

Malakalarni olish tahlillari: Elita o'z mahoratini qanday egallashi va takomillashtirishini o'rganish juda muhimdir. Mukammallik yo'lida shaxslarning ta'lim

usullari, kognitiv strategiyalari va o'rganish egri chiziqlarini kuzatish rivojlanish jarayonini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Elita tushunchasi murakkab va unga turli nuqtai nazardan, shu jumladan sotsiologik, siyosiy, iqtisodiy va madaniy nuqtai nazardan yondashish mumkin. Elita odatda ma'lum bir jamiyat ichida katta miqdordagi kuch, ta'sir yoki hokimiyatga ega bo'lgan shaxslar guruhini anglatadi. Elitalarning rivojlanishi va toifalanishini turli xil linzalar orqali tahlil qilish mumkin:

Elitalarni rivojlantirish:

Tarixiy Kontekst:

- Elita tarix davomida aristokrat, diniy rahbarlar va siyosiy hukmdorlar kabi turli shakllarda mavjud bo'lgan.

- Iqtisodiy tizimlardagi o'zgarishlar, texnologik yutuqlar va ijtimoiy tuzilmalar vaqt o'tishi bilan elitalarning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatdi.

Iqtisodiy Elita:

- Iqtisodiy elita ko'pincha boylik to'plash va asosiy iqtisodiy resurslarni boshqarish orqali paydo bo'ladi.

- Kapitalistik jamiyatlarda muhim iqtisodiy kuchga ega bo'lgan biznes va korporativ elita bo'lishi mumkin.

Siyosiy Elita:

- Siyosiy elita-bu hukumat, siyosat yoki byurokratiyada asosiy lavozimlarni egallagan shaxslar.

- Ular tarkibiga saylangan amaldorlar, yuqori martabali davlat xizmatchilari va nufuzli siyosiy maslahatchilar kirishi mumkin.

Madaniy va intellektual elita:

- Madaniy elita san'at, ommaviy axborot vositalari va akademiyaning nufuzli namoyandalari bo'lib, ijtimoiy me'yorlar va qadriyatlarni shakllantiradi.

- Intellektual elita g'oyalar, mafkuralar va falsafiy istiqbollarni rivojlantirishga hissa qo'shadi.

Texnologik Elita:

- Zamonaviy davrda texnologiyaning yuksalishi innovatsiyalar, siyosat va ijtimoiy tuzilmalarga ta'sir ko'rsatadigan texnologiya sohasidagi elitalarni keltirib chiqardi.

Elitalarni tasniflash:

Elita Turlari:

- Kuch elitalari: iqtisodiy, siyosiy va madaniy kuchlarni birlashtirgan ko'plab sohalarda sezilarli ta'sirga ega bo'lgan shaxslar.

- Madaniy elita: san'at, ommaviy axborot vositalari va intellektual ishlarga qo'shgan hissalarini orqali ijtimoiy qadriyatlar va me'yorlarni shakllantiradiganlar.

- Siyosiy elita: asosiy siyosiy lavozim va qaror qabul qilish rollarini egallagan shaxslar.

- Iqtisodiy elita: muhim iqtisodiy resurslarni boshqaradigan va iqtisodiy siyosatni shakllantiradiganlar.

Elita Doiralari:

- Mahalliy elita: ma'lum bir mintaqada ta'sirga ega bo'lganlar.
- Milliy elita: milliy darajada ta'sir o'tkazadigan shaxslar.
- Global elita: xalqaro miqyosda ta'sir ko'rsatadigan shaxslar yoki guruhlar.

Elita kuchining asoslari:

- Boylikka asoslangan elita: iqtisodiy resurslar va moliyaviy kapitaldan olingan.
- Bilimga asoslangan elita: intellektual hissalar va tajribadan kelib chiqadi.
- Siyosiy asosli elita: siyosiy hokimiyat va ta'sir pozitsiyalaridan kelib chiqadi.

Qonuniylik:

- An'anaviy elita: hokimiyatga bo'lgan tarixiy yoki irsiy da'volarga asoslangan.
- Meritokratik elita: yutuq, tajriba yoki iste'dod orqali qo'lga kiritilgan lavozimlar.
- Demokratik yo'l bilan saylangan elita: xalq mandati orqali erishilgan.

Elitalarni tushunish va tahlil qilish ularning o'zaro ta'sirini, kuch manbalarini va jamiyatlarni shakllantirishga ta'sirini o'rganishni o'z ichiga oladi. Elita ta'sirining dinamikasi vaqt o'tishi bilan o'zgarishi mumkin, bu iqtisodiy, siyosiy va madaniy landshaftlardagi kengroq ijtimoiy o'zgarishlar va o'zgarishlarni aks ettiradi.

Amaliyot uchun natijalar: Elita rivojlanishini tushunish iste'dodlarni aniqlash, ta'lim dasturlari va o'quv tadbirlariga amaliy ta'sir ko'rsatadi. Dalillarga asoslangan amaliyotlarni amalga oshirish turli sohalarda elita iste'dodlarini tarbiyalash ehtimolini oshirishi mumkin.

Mavjud modellarni tanqid qilish: Tasniflash modellarini tanqidiy tekshirish ularning aniqligi va qo'llanilishini yaxshilash uchun juda muhimdir. Shaxsiy o'zgarishlarni va kontekstli omillarni hisobga olish yanada nozik va samarali modellarga olib kelishi mumkin.

Xulosa va takliflar:

Xulosa qilib aytganda, elitani rivojlantirish va turkumlashni o'rganish ko'p qirrali bo'lib, kompleks yondashuvni talab qiladi. Kelajakdagi tadqiqotlar toifalarga ajratish modellarini takomillashtirishga, genetik omillarning rolini o'rganishga va elita ko'nikmalarining domenlar bo'yicha o'tkazuvchanligini o'rganishga qaratilishi kerak. Amaliy qo'llanmalar individual o'quv dasturlari va iste'dodlarni rivojlantirish tashabbuslarini birinchi o'ringa qo'yishi kerak.

Elitani rivojlantirish va tasniflashning murakkabligini tushunish nafaqat akademik jihatdan boyitadi, balki alohida iste'dodlarni aniqlash va tarbiyalashga tayanadigan sohalarga ijobiy ta'sir ko'rsatish uchun ulkan imkoniyatlarga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Қирғизбоев М. Полиология. –Тошкент: Янги аср авлоди, 2013. –Б. 283
2. Қирғизбоев М. Полиология. –Тошкент: Янги аср авлоди, 2013. –Б. 279

3. Основы политической элитологии. Учебное пособие / Ашин К., Понеделков А.В., Игнатов В.Г., Старостин А.М. –М.: ПРИОР, 1999. –С. 77-84.
4. Политология. Алиев Б. ва бошқалар. –Тошкент: “Адиб” нашриёти, 2010.-Б. 114
5. Зотов А. Теория элит Парето: ее формирование и связь с современной элитологией / Отв. ред. А.В. Дука. СПб.: Интерсоцпресс, 2011. С. 8-29.
6. Власть и элиты / Гл. ред. А.В. Дука. Т. 1. СПб.: Интерсоцис, 2014.- с.13
7. Власть и элиты / Гл. ред. А.В. Дука. Т. 1. СПб.: Интерсоцис, 2014.- с.14-15
8. Основы политической элитологии. Учебное пособие / Ашин К., Понеделков А.В., Игнатов В.Г., Старостин А.М. –М.: ПРИОР, 1999. –С. 77-84. 9. Лассуэлл Г. Д. Язык власти // Политическая лингвистика. Екатеринбург, 2006. Вып. 20

